

KURUYAN GÖLLER VE DERELER

Prof. Dr. Fevzi YILMAZ

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi-İstanbul

f.yilmaz@fsm.edu.tr

1. Giriş

Bir zamanlar dünyanın dördüncü büyük gölü olan Kazakistan-Özbekistan sınırındaki Aral Gölü bugün devasa bir çölden ibaret. Ortadoğu'nun en büyük gölü olan İran'daki Urumiye Gölü'nün yüzde 60'ı, dünyanın en alçak noktası olan Ürdün'deki Lut Gölü'nün ise üçte biri kurudu. Bu gerçekleri gösteren resimler içimizi acıtır. Bu tür gelişmeler toplam ekolojik dengeyi bozar, insan, hayvan ve bitki yaşamı etkilenir. Ülkemizde çok şükür böylesi şaşırtıcı ve incitici durumlar henüz yaşanmıyor. Ama bu yaşanmayacak demek değildir, ihmal ve aymazlık devam ederse yukarıda verilenler bizim de gerçeğimiz olabilir. Maalesef bu; SAPANCA GÖLÜNÜN kuruyan dereleri ve 30 metre çekilen göl su seviyesi ile bizim de kabusumuz olmaya başladı. Sapançalı, Sakarya ve Kocaelili ile endişe içindedir(1). Doğan bu durum; doğal yağış azlığı (kuraklık) ile geçiştirilemez, arkasında yılların ihmali ve yanlış su yönetimi vardır.

Türkiye'de ve Dünya'da göllerin ve akarsuların yok olmasına yol açan sebepler ortaktır. Bunlar; çok su tüketen yanlış tarım politikaları ve suyun doğal döngüsüne çeşitli şekillerde (barajlar, su şişeleme tesisleri, balık çiftlikleri, ormansızlaşmayı tetikleyen konut-sanayi v.b.) müdahale eden idari politikalarıdır. Oysa göllerimizi ve akarsularımızı yaşatmak mümkündür ve bu yöreye uygun, az su tüketen bitkiler yetiştirerek; tarımda tasarruflu sulama sistemleri kullanarak; derelerden ve nehirlerden göllere akan suyu kesmeyerek, göl ve akarsu su kullanımını kontrol ederek ve kıyı tesis yapılanmalarını doğru planlayarak gerçekleştirilir.

Yer altı ve üstü su rezervlerini hızlı bir şekilde kaybediyoruz. Gölleri, akarsuları ve bunlarla var olan yaşamı korumak için bir araya gelmeliyiz ve sivil inisiyatifi hayata geçirmeliyiz. Yalnız Sapanca'da değil, Türkiye genelinde, akarsu kıyılarında barajlar ve fabrikalar yanında, binlerce balık çiftliği ve şişelenmiş su tesisi mevcuttur. Bunların çevre etkileri; boyut, yer ve çıktıklarına bağlı olarak değerlendirilmeli ve su yönetimi ilkeleri uygulanmalıdır. Göllerde ve derelerde, doğal hayatın sürdürülebilmesi için gerekli olan dengenin gözetilmesi, su ve toprak kirliliği gibi konular ivedilikle ele alınmalı ve doğru yönetilmelidir. Zaman, modern su yönetimi ilkesiyle kayıplara dur demek zamanıdır.

2. Sapanca Gölü

DSİ'ye göre 16 dere ve yer altı kaynakları ile beslenen Sapanca Göl havzası yılda ortalama 125 milyon metreküp su toplamaktadır. Bu rakam ne kadar gerçekçidir, bilinmez! Gerçek olan; göl yamaçlarında görülen yapılaşma, ormanların azalması ve şişe suyu ve balık işletme tesisleri yüzünden Sapanca Gölünün beslenmesinin ve beslenme kalitesinin giderek düştüğüdür. Burada iki ana sebep öne çıkmaktadır: a) Gölün çeşitli nedenlerle yeterince beslenememesi (derelerin kurumması) ve b) Derelerden ve gölden çevre kuruluş ve idareler tarafından yeterinden fazla su alınmasıdır. Girdi çıktı farkı doğal olarak bu doğa cennetinin kaybedilmesine yol açacaktır ve tedbir alınması şarttır. İçme ve kullanma suyu olarak Adapazarı ve İzmit büyük ölçüde göl havzasından yararlanır. Yüksek kaliteli göl suyumuzun özellikle sanayiciler tarafından kullanma amacıyla emilmesi önlenmeli veya azaltılmalıdır. Bu gereklere dönük çalışmalar yapılmalı ve kıyısında büyüdüğümüz şişman balık şekilli gölümüz korunmalıdır. Sapançalıyım, Sapançalı birey olarak gölümüzü balıklara geri verelim ve koruyalım demek hakkımızdır, görevimizdir!

Sapanca gölünü besleyen dere yollarında mevcut çok sayıdaki su şişeleme fabrikası ve balık çiftliklerinin dere yatak kıyı yaşamına, göl havzasına ve Sapanca ekonomisine olumlu/olumsuz etkileri de araştırılmalı ve doğru-gerçekçi adımlar atılmalıdır. Sapanca vadilerinden kaç şirket (29 olarak söyleniyor), ne kadar su çekiyor ve sosyal sorumluluk adına ilçemize ne katıyorlar? Su şişeleme ve diğer tesislerin dere yatağı ve göl havzasına etkileri nedir? Bu sorulara cevap üretilmelidir.

3. Dereler ve akarsular

Doğu Karadeniz’de son yıllarda (2), derelere kurulan hidroelektrik santraller (HES) nedeniyle bölgesel huzursuzluklar vardır. HES işletmecileri darlık zamanında (su kıtlığında) büyük olasılıkla suyu kaynağından toplayarak ve can suyunu da keserek elektrik üretmeye devam edeceklerdir. Dere suları yazın (zor zamanda) azalacağına göre, HES işletmecileri başka ne yapabilirler ki! Açmaz şudur; Dere suları çevre köy ihtiyacını karşılayamazken HES’ler nasıl beslenecektir. Yetkililer her ne kadar “Küçük HES’ler doğaya zarar vermez, değirmen gibidir, çevre dostudur.” deseler de; kuruluş, işletim ve su döngüsü yönüyle sorun çok boyutludur ve önemlidir. Dere kıyısında inşa edilmiş balık çiftlikleri ve su şişeleme tesisleri gibi kuruluşlar için de aynı problem, biraz daha değişik şekliyle geçerlidir ve büyümektedir.

Derelerde, doğal hayatın sürdürülebilmesi için gerekli olan can suyunu kimin koruyacağı, inşaat yapılırken çevrenin korunmasına dair verilen taahhütleri hangi kurumun denetleyeceği ve tesislerden çıkan atıkların su-toprak kirleticiliği gibi özellikleri ivedilikle ele alınmalıdır. Üniversiteler ve STK’lar idari erkle birlikte rol üstlenmelidir. Su kullanım hakkı ekseninde halkın bilinçlenmesi, su kaynaklarının korunması ve çevre-ekonomi dengesi gözetilerek işletilmesi önemsenmelidir.

4. Gelişmiş Ekonomiler

“Gelişmiş ülkelerde durum nasıl?” İşte iki örnek. Biri İsviçre Fransa sınırındaki Cenevre Gölü ile ilgili. Yıllarca bu gölün nimetlerini oburca tüketen ve suyu kirleten Avrupalılar 1970’li yıllarda aydılar. Cenevre Gölü Çevre Ajansını kurdular (The Geneva Lake Environmental Agency). Olaya sivil inisiyatif el koydu ve göl çevresi belediye ve yerel otoriteler paydaş yapıldı. Suyun kimyasal, fiziksel ve biyolojik yapısı, göl ve çevre alan kullanımı, koruyucu tedbirler, çevre yaşam kalitesini arttırma adımları ve bütün bunları besleyen kanuni mülahazalar ana tema yapıldı. Bu Ajans yasakçı yaklaşım yerine; balık tutma, yüzmeye, turizm geliştirme ve bölgesel ekonomiye girdi sağlama gibi konuları da görev edinmiştir. Cenevreli, yitirdiklerini büyük bedeller ödeyerek şimdi geri alıyorlar. Biz de Sapanca Gölü için geç kalmadan benzeri adımları atmamız artık.

İkinci örnek Kuzey Amerika’dan, yorumsuz ve ilavesiz. The Economist dergisinde yayınlanan (Maine’s water wars, October 28, 2006) bir vaka analizinin başlığı; “Kaynaklar Zor Durumda. Suyu şişeleme kaynakları etkiliyor mu?” Bu çalışma su şişeleme faaliyetinin aşırıya kaçması nedeniyle; bölge halkının zaman zaman susuz kalarak nasıl mağdur edildiğini, şişelenmiş suyu taşıyan araçların oluşturduğu trafik kaosu ve tehlikeleri, şirketlerin menfaatleri için yerel yöneticileri nasıl etkilediklerini açıklanmaktadır. İleri ekonomilerde su yönetimi ile ilgili yaşanan sorunlar maalesef bizim de gerçeğimiz. Sapanca bağlamında, yanlış görmeli ve doğru adımları atmamız. Bunu yapmak bir erdemdir.

5. Sonuç

Göller, akarsular ve çevresindeki yaşamla etkileşimleri irdelenmesi gereken önemli bir konudur. Yaşanan Sapanca Gölü ve dereleri gerçeği ve Doğu Karadeniz akarsuları ile ilgili tartışmalar öğreticidir, ders ve tedbir alınmalıdır. Yukarıda verilen Kuzey Avrupa (Cenevre Gölü) ve Kuzey Amerika (Maine Su) örnekleri, su konusunun küresel boyutta bir sorun olduğunu vermektedir.

Dereler ve çevrelerindeki tesislerin (HES, su şişeleme tesisleri ve balık çiftlikleri gibi) sürdürülebilirlik ekseninde ekonomi ve çevre ilişkisi kurulmalıdır. Çevre su ihtiyacını karşılama, göl havzasını-barajını besleme ve su döngüsü bağlamında su yönetimi ilkeleri göllere ve derelere de taşınmalıdır.

1) Buralar eskiden göldü, Sabah, 18 Ocak 2014

2) Bu Da Dere Yağması, Milliyet, 20 Ağustos 2008